

MILORAD M. JANKOVIĆ

POJAVA »FLORE SR SRBIJE«, ZNAČAJAN DATUM U RAZVOJU BOTANIKE I BIOLOGIJE U SRBIJI

Nazad, posle mnogih decenija nedovoljne aktivnosti na polju floristike, 1970. godine pojavilo se jedno veoma značajno naučno delo, »Flora SR Srbije« u izdanju Srpske akademije nauka i umetnosti, pod redakcijom akademika i profesora Dr Mladena Josifovića, a kao rezultat višegodišnjih stvaralačkih napora grupe istaknutih, pretežno beogradskih botaničara. Ustvari, u toku 1970/72. godine pojavili su se I, II, III i IV tom, na skoro 2.000 štampanih strana i sa mnogobrojnim ilustracijama, a predviđeno je da čitava »Flora SR Srbije« obuhvati osam tomova; na taj način i svojim obimom ovo delo biće zaista impresivno. Obradena iscrpno, na savremenim biotaksonomskim principima, »Flora SR Srbije« daće produbljen pregled i analizu biljnog sveta Srbije, koji se inače odlikuje velikom raznovršnošću i bogatstvom vrsta (dovoljno je reći da u Srbiji živi preko 200 endemičnih vrsta biljaka; osim toga, ukupan broj vrsta viših biljaka u Srbiji iznosi preko 7.000 vrsta, što je zaista veliki floristički fond s obzirom na relativno malu teritoriju naše republike). Značaj pojave prvih tomova »Flore« posebno se ističe kada se ima u vidu da pada gotovo 100 godina posle izlaska Pančićeve »Flore Kneževine Srbije«, pri čemu u ovom međuvremenu nije izašlo nijedno florističko delo koje bi davalo celokupan prikaz flore Srbije. Prema tome, »Flora SR Srbije« dolazi posle jednog velikog hijatusa u radu na proučavanju flore naše republike.

Kao što je rečeno, »Flora SR Srbije« pojavljuje se skoro 100 godina posle izlaska čuvenog dela Josifa Pančića »Flora Kneževine Srbije« (1874), koje je u ono vreme, za onaj nivo razvića nauke, ocenjeno od naučne i stručne javnosti kao izuzetno delo. Međutim, u proteklom periodu od jednog veka, kao što je poznato, razvoj nauke u svim oblastima, pa i floristici i sistematici biljaka, činio je krupne korake u smislu produbljanja, modernizacije, svestranijeg osvetljavanja, kao i revizije mnogih ranijih stavova, što je imalo za posledicu da se u poslednjih nekoliko decenija pojave mnogobrojne moderne »Flore« u većini evropskih zemalja, među njima i gotovo svih naših suseda. Naša zemlja, ne samo SR Srbija već i Jugoslavija u celini, predstavljala je jednu od retkih država koja nije imala svoju modernu »Floru«; time je prestiž naše nauke, posebno botanike, bio ozbiljno doveden u pitanje, da i ne govorimo o čisto naučnim i stručnim negativnim posledicama ovog stanja.

1964. godine, na 150-to godišnjicu Pančićevog rođenja, na inicijativu Srpske akademije nauka i umetnosti, a posebno akademika profesora Dr Mladena Josifovića, počela je naučna, i stručna obrada materijala za jednu modernu višetomnu florističku monografiju. Kao plod višegodišnjeg rada ekipe botaničara, predvođene specijanim Odborom za »Floru« Prirodno-matematičkog odeljenja Srpske akademije nauka i umetnosti, izašla su, kako je već rečeno, četiri prva toma »Flora SR Srbije«. Pomenuti Odbor, čiji je predsednik akademik Mladen Jasifović, ima u svome sastavu sledeće naše stručnjake botaničare: sekretar profesor Dr Momčilo Kojić, članovi profesori univerziteta Dr Vilotije Blečić, Dr Milovan Gajić, Dr Milorad Janković, Dr Leposava Stjepanović-Veseličić, i kustos muzeja Dr Nikola Diklić. Odbor je veoma uspešno organizovao rad na pripremi »Flore SR Srbije«, kao i na izdavanju njenih prvih tomova, a sada radi na pripremanju i izdavanju ostalih tomova »Flore«.

KRATAK ISTORIJAT FLORISTIČKIH PROUČAVANJA U SRBIJI

Istorija florističkih proučavanja u Srbiji odlikuje se veoma nejednakim tokom, povremenim kraćim ili dužim padovima koji smenjuju periode manje ili više intenzivne florističke delatnosti, krizama i prekidima koji dolaze posle značajnih i često velikih rezultata u proučavanju naše flore. Takav istorijski tok bio je uslovljen samom sudbinom ove zemlje, političkim i društvenim prilikama u kojima se razvijala Srbija (a sa njom i čitava njena naučna delatnost), ratovima i drugim poremećajima koje je ona doživljavala. Međutim, floristička proučavanja zapadala su u ozbiljne krize i kada zato nije bilo objektivnih razloga u prilikama u kojima se nalazila Srbija, štaviše do tih kriza dolazilo je čak i u periodima mira, blagostanja i obnove, kada su, reklo bi se, postojali objektivni materijalni i drugi uslovi za razvoj svih naučnih delatnosti, pa i florističkih proučavanja. Ratovi su grubo prekidali gotovo svaku naučnu delatost na teritoriji Srbije, ali su periodi mirnog razvoja koji su nastajali posle njih rađali istovremeno, u prilikama opšteg naučnog bujanja, takvu duhovnu klimu koja je u velikoj meri ometala, pa čak i onemogućavala rad na proučavanju flore Srbije. Posle izvanrednog poleta u proučavanju flore za vreme Pančića, gotovo sve do kraja 19-og i početka 20-og veka, nastaje prekid tokom balkanskih ratova i prvog svetskog rata, a zatim između dva rata prvi znaci krize u proučavanju flore Srbije, i pored nekih značajnih aktivnosti u tome pravcu. Drugi svetski rat donosi ponovni prekid gotovo svake naučne delatnosti, a potonji posleratni period odlikuje se daljim produbljanjem krize na polju florističkih proučavanja u Srbiji. Nema sumnje da je postepeno gubljenje kontinuiteta u tim proučavanjima od Pančićeve smrti, kao i sve brži i svestraniji razvoj niza modernih bioloških disciplina, od kojih se neke u poslednje vreme gotovo eksplozivno razvijaju, doprinelo da se florističkim proučavanjima poklanja sve manja pažnja, i pored suprotne činjenice da je u Srbiji biologa i botaničara bilo sve više i njihove materijalne i druge mogućnosti sve veće. Rezultat opadanja delatnosti na polju floristike je i u činjenici da se ova, prva post-Pančićeva »Flora Srbije« (njen I, II, III i IV tom) pojavljuju skoro 100 godina posle prvog izdanja Pančićeva »Flore Kneževine Srbije«. Ovo treba podvući i okolnošću da je i čitava Jugoslavija

bila (sve do pojave prvog toma »Flore Jugoslavije« 1968. godine pod redakcijom prof. akademika Dr. S. Horvatića, u Zagrebu), gotovo jedina među balkanskim i susjednim srednjeevropskim državama koja nije imala svoju »Floru«, što je postalo već i prava kulturna sramota. Otuda je i razumljiv napor jugoslovenskih botaničara da stvore savremenu jugoslovensku floru, kao i regionalne flore pojedinih republika (pri čemu je »Flora SR Srbije« jedan od prvih vidljivih rezultata tih napora).

Istorijski razvoj florističkih proučavanja u Srbiji može se podeliti na sledeće periode aktivnosti (razdvojene među sobom ratnim prekidima):

Prvi period: Počije dolaskom J. Pančića u Srbiju (1846. godine) i traje sve do početka balkanskih ratova i prvog svetskog rata; ovaj period odlikuje se pionirskom delatnošću snažne ličnosti Josifa Pančića (tzv. »Pančićeva era«).

Drugi period: Traje između prvog i drugog svetskog rata: u njemu se ističe delatnost Nedeljka Košanina, botaničara i profesora Beogradskog univerziteta; u drugoj polovini ovog perioda dolazi do značajnog opadanja aktivnosti na polju florističkih proučavanja (posle smrti N. Košanina, 1934. godine).

Treći period: Nastaje posle drugog svetskog rata i traje sve do 1966. godine; u pogledu florističkih proučavanja vrlo protivurečan period; označava duboku krizu u proučavanju flore Srbije.

Četvrti period: Počinje 1964. godine, kada je na inicijativu i pod opštim rukovodstvom akademika Mladena Josifovića, započeo rad Akademijnog Odbora za izradu »Flore« Srbije; tada počinje floristička naučna obrada i priprema za izdavanje »Flore SR Srbije«, prva široka floristička monografija u Srbiji od Pančićevog vremena.

Da bi smo bolje razumeli okolnosti pod kojima se rodila ideja i izgradila čvrsta namera da se uradi »Flora« Srbije, potrebno je nešto detaljnije izložiti stanje u pogledu florističkih istraživanja u novijoj istoriji botanike u Srbiji, tj. pre svega stanje vezano za treći period. **Treći floristički period**, koji nastaje posle drugog svetskog rata, u mnogo čemu je zanimljiv i osoben period u proučavanju flore Srbije, i istovremeno je karakterističan i za stanje u florističkim proučavanjima čitave Jugoslavije. Taj period, koji se nesumnjivo završava sa početkom rada na prvom tomu savremene »Flore SR Srbije«, odlikuje se gotovo potpunom stagnacijom u klasičnim florističkim proučavanjima; to je dovelo do neobične i negativne situacije da je Jugoslavija gotovo jedina među balkanskim i drugim susjednim zemljama ostala bez moderne »Flore« (to se odnosi i na pojedine njene republike). Taj nedostatak bio je veoma evidentan, s obzirom na zaista dugo vreme od izlaska Pančićeve »Flore Kneževine Srbije« (kao i drugih starih »Flora« posvećenih pojedinim područjima Jugoslavije, npr. »Bilinara« J. Šlosera i Lj. Vukotinića iz 1876. godine). U mnogim diskusijama među botaničarima ovaj nedostatak je često istican sa velikom ozbiljnošću, tražila su se odgovarajuća rešenja da bi se iz ovakve situacije izašlo, ali uglavnom nije učinjeno ništa konkretno. Jugoslavija, kao i sama Srbija, ostajale su i dalje bez svojih savremenih »Flora«.

Ovakva situacija bila je gotovo apsurdna, s obzirom na izvesne objektivne okolnosti i uslove koji su postojali, kao i na povoljno stanje u kome se u tom periodu nalazila botanika u svetu i kod nas. Treba reći da su se

u Jugoslaviji posle drugog svetskog rata materijalni i drugi uslovi u bitnoj meri poboljšali, što se povoljno odražava i na prilike pod kojima su se razvijale različite botaničke discipline. Kadrovske stanje takođe se poboljšalo, pa je na polju botanike počeo da radi relativno veliki broj novih, mladih kadrova. Znatno broj botaničara orijentisao se prema fitoekologiji i fitocenologiji, modernim naučnim disciplinama, od kojih je posebno fitocenologija potrebovala dalja floristička i fitotaksonomska istraživanja. Inače, sama floristika, zajedno sa fitogeografijom, postala je po mnogo čemu zaokrugljena botanička oblast; bilo je potrebno da se naša blora istraži i sa gledišta savremene fitogeografije i horologije. Što se tiče biljne sistematike, ona se poslednjih decenija razvijala u modernu, eksperimentalnu teorijsku disciplinu, postala je vrlo kompleksna povezujući se sa genetikom, ekologijom, paleobiologijom, biohemijom, citologijom, itd.; u kojoj su se formulisale mnogobrojne teorije i hipoteze, ona se obogatila mnogim novim pojmovima.

Trebalo je zato da bude svakome jasno i nesumnjivo da se floristička i taksonomska proučavanja naše flore postavljaju kao vrlo aktuelna s obzirom i na ovakav razvoj moderne biosistematike. U ostalom, i sama evidencija naše flore na novim principima, u novim okolnostima i u okviru modernih bioloških disciplina, bila je imperativna. Pa ipak, mi sve do danas nismo imali novu »Floru« Srbije, niti je sve do 1968. godine Jugoslavija imala svoju novu »Floru«.

Tražeci uzrok ovakvom stanju, karakterističnom za treći period florističke aktivnosti u Srbiji i Jugoslaviji, ne bismo mogli reći da je on ležao u nezainteresovanosti naših botaničara za takvu vrstu istraživanja. Istina, najveći deo njih orijentisao se na ekologiju i fitocenologiju (u kojima su inače postignuti vrlo značajni rezultati i objavljeni mnogobrojni naučni radovi), ali su, kako je već rečeno, upravo fitocenologija i delimično ekologija discipline koje zahtevaju prethodna i prateća floristička proučavanja: bez njih one ne mogu, a istovremeno one ih dalje stimulišu. Možemo reći da su naši fitocenolozi u periodu posle drugog svetskog rata izvršili obiman floristički istraživački rad, da su sakupili veliki herbarijumski materijal, detaljno evidentirali floru mnogih naših krajeva, te da se u našim fitocenološkim radovima nalazi ogroman broj florističkih i fitohoroloških informacija, koje treba dalje statistički i na druge načine obrađivati. Uostalom, ovakva, reklo bi se »pritajena«, floristička aktivnost naših botaničara i omogućila je da se oni, kada su nastale povoljnije prilike, smelo i uspešno prihvate rada na pripremi nove »Flore« Srbije, odnosno čitave Jugoslavije i drugih njenih područja. U Srbiji je čitav niz botaničara u periodu posle drugog svetskog rata intenzivno radio na proučavanju njenog biljnog sveta, posebno biljnih zajednica, posredno ili neposredno doprinoseći da se flora Srbije bolje upozna, da se pripremi teren za izdavanje modernih »Flora«. Osim toga, možemo konstatovati da se, nasuprot stagnaciji i »čistim« florističkim istraživanjima, treći floristički period odlikuje produbljenim monografskim (florističkim i taksonomskim) studijama pojedinih biljnih grupa. To ukazuje da je i kod nas prodrlo shvatanje da je za jednu buduću sintetsku »Floru«, baziranu na modernim taksonomskim principima i metodama, neophodno monografsko proučavanje što većeg broja biljnih grupa. Pa ipak, i pored toga, organizovan i sistematski floristički rad u trećem periodu nije postojao, što svakako zahteva bliže objašnjenje.

Prema našem mišljenju osnovni uzrok ovakvoj situaciji ležao je u specifičnoj duhovnoj klimi koja je vladala među našim biologima posle drugog svetskog rata, u pogrešnoj pretpostavci da je rad na floristici i taksonomiji prevaziđen, suviše klasičan pa čak i zastareo. Doduše, potreba za savremenom »Florom« uvek je isticana, ali se pretpostavljalo da je ona zadatak isključivo »uskih« florističara i sistematičara, da bi čak izvršenje toga zadatak trebalo poveriti i stranim stručnjacima u slučaju da kod nas nema odgovarajućih specijalista. Naime, vrlo je često isticano da je savremena biologija puna novih disciplina, da se upravo tim novim disciplinama treba da pokloni puna pažnja kao najkorisnijim i najsavremenijim; da sve snage treba angažovati u radu na biohemiji, citologiji, fiziologiji, ekologiji i biocenologiji. Ovakvo mišljenje dolizilo je i od vrlo uticajnih i poznatih naučnih radika, pa je čak i vođena takva naučna (kadrovska i materijalna) politika koja je forsirala pomenute discipline, a zapostavljala floristiku (kao i faunistiku) i sistematiku. Jedna od posledica ovakve politike jeste i nezavidan položaj prirodnjačkih muzeja u našoj zemlji, posebno njihova slaba moć da sami šire rade na floristici ili faunistici, ili da taj rad organizuju (mada bi im po njihovoj suštini taj rad trebalo da bude najznačajniji zadatak). Osim toga, čak i među sistematičarima i florističarima od struke došlo je do izrazite depresije, ravnodušnosti prema potrebama i zadacima koji su ležali pred našom sistematikom biljaka i floristikom.

Sve ovo, posebno duhovna klima i naučna politika koja se vodila u odnosu na floristiku, faunistiku i biosistematiku, moralo je da deluje vrlo destimulativno, naročito na mlađe biologe, bez obzira na ljubav i želju koju su oni inače mogli imati upravo za rad u ovim oblastima.

Treba reći da je ovakva situacija u trećem periodu, u kome se gotovo 20 godina nije ništa značajnije radilo na sistematskom proučavanju naše flore (ne samo u Srbiji već, sa izvesnim izuzetcima, i u čitavoj Jugoslaviji), posledica jedne ozbiljne zablude. Naime, pošlo se od toga, kako je već rečeno, da floristiku i sistematiku ne treba podsticati i podržavati, s obzirom na to da se radi o nesavremenim disciplinama, čija se aktivnost svodi uglavnom na inventarizaciju. Međutim, stvar je upravo suprotna. Biosistematika predstavlja danas veoma sintetičku i kompleksnu biološku disciplinu, čak i posebnu vrstu biološke nadgradnje; ona poseduje i služi se najsavremenijim metodskim postupcima, koji joj, uz korišćenje već klasičnih, ali veoma korisnih postupaka uporedne morfologije i biogeografije, omogućavaju da svoje probleme produbljuje i rešava na vrlo visokom naučnom nivou. Teorijski razvoj sistematike u poslednjim decenijama bio je toliko bujan i svestran da pruža široko polje rada na proučavanju živog sveta zemlje, otvarajući nove horizonte tom radu. Onaj, — da kažemo »inventarski« rad na proučavanju flore, evidentiranje u »Floru« florističkog fonda u saglasnosti sa danas postojećom literaturom, usklađivanje tog fonda sa dinamikom i drugim formalnim normama taksonomije, predstavljaju neophodan preduslov za širi i organizovaniji rad na savremenoj sistematiki i modernoj floristici.

Što se tiče Balkanskog poluostrva i čitave jugoistočne Evrope, a što znači i Srbije, treba istaći da se radi o području koje je sa gledišta floristike, sistematike, biogeografije i paleobiologije, neobično interesantno i značajno. Na njemu se odigravao i, verovatno, još uvek se odigrava, buran

proces »specijacije« (nastajanja novih vrsta); mnoge biljne grupe upravo su na Balkanskom poluostrvu nalazile utočište za vreme kritičnih istorijskih perioda, mnoge tu doživljavaju svoju gotovo eksplozivnu evoluciju u skladu sa specifičnim mogućnostima i uslovima koje pruža Balkansko poluostrvo u vezi sa svojom geološkom istorijom. U tom pogledu Srbija ima sve najvažnije specifične odlike ovoga područja, a da i ne govorimo o Jugoslaviji kao celini. Kao karakterističan primer navedimo rod hrastova (*Quercus*), za koji mnogi botaničari smatraju da je upravo na Balkanskom poluostrvu imao izvanredno zanimljivu, složenu i specifičnu evoluciju u poslednjim periodima geološke istorije.

Jednom rečju, čitav niz biljnih grupa, posebno rodova, na Balkanskom poluostrvu i u Srbiji predstavlja tzv. »kritične« grupe, to jest takve grupe koje se moraju ponovo proučiti u svetlosti savremene sistematike, uključujući u to proučavanje ne samo uporedno morfološku analizu već i istraživanja biogeografska, ekološka, citološka, biohemijska, itd. To je ozbiljan i značajan zadatak koji stoji pred nama, a nova »Flora SR Srbije« (kao i »Flora Jugoslavije«), biće dobra osnova da se tim zadacima može pristupiti organizovanije i na širem području.

Što se tiče **četvrtog perioda** u proučavanju flore Srbije, on počinje, kako je već rečeno, 1964. godine, inicijativom akademika profesora Mladena Josifovića, koji uspeva da u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti obezbedi potrebna materijalna sredstva i da organizuje rad na pripremi i izdavanju nove »Flore Srbije«. Na njegov predlog Prirodno-matematičko odeljenje Akademije naimenovalo je i poseban Odbor za izradu »Flore Srbije«, o čemu je u početku već bilo reči.

Početak rada Akademijinog Odbora za izradu i proučavanje flore Srbije, kao i pojava prvih tomova »Flore SR Srbije«, predstavljaju veoma značajne momente u sistematskom i organizovanom florističkom proučavanju naše Republike. To je, po našem mišljenju, prelomni momenat koji najzad prekida period duge stagnacije u florističkim proučavanjima Srbije. Međutim, on ne predstavlja samo kraj jednog perioda zastoja, već isto tako daje osnovu i za početak produbljenih, kritičkih i kompleksnih proučavanja naše flore u budućnosti.

NAČIN RADA NA »FLORI SR SRBIJE«, PRINCIPI I SADRŽAJ

»Flora SR Srbije« obrađena je na najsavremeniji način, a zasnovana je na filogenetskom sistemu Tahtadana, koji je u poslednje vreme od mnogih botaničara prihvaćen kao najbolji. Trema Tahtadanu, da bi se objasnila filogenetska veza između biljnih organizama analizuje se i upoređuje što veći broj različitih obeležja (karaktera), zasnovanih na rezultatima anatomije, morfologije, embriologije, palinologije, citotaksonomije, itd. Osnovni nedostatak ranijih sistema bio je u tome što se u njima izjednačava jednostavnija (prostija) organizacija sa filogenetskom primitivnošću. »Flora SR Srbije«, što je takođe značajno, jeste prva kompletna, savremena »Flora« uopšte koja je urađena po najnovijim, Tahtadanovom filogenetskom sistemu, za razliku od sličnih dela koja su se u poslednje vreme pojavila u Balkanskim i drugim evropskim zemljama.

Obrada »Flore SR Srbije« zasnovana je na svestranim i iscrpnim analizama dosadašnjih podataka, razbacanih po brojnim fitotaksonomskim, geobotaničkim, florističkim i drugim radovima, kao i neobjavljenim materijalima, odnosno naknadnim florističkim istraživanjima specijalno preduzetim u okviru rada na »Flori«. Posle toga, pristupilo se, primenom savremenih taksonomskih metoda, konačnom utvrđivanju morfoloških i drugih karakteristika biljnih vrsta i njihovih nižih kategorija, karakterističnih staništa i lokaliteta, kao i biljnih zajednica (odnosno biocenoza) u kojima se pojedine vrste javljaju; zatim, dati su podaci o staništu i opštem rasprostranjenju vrste, kao i o pripadnosti odgovarajućem flornom elementu; dati su i odgovarajući podaci o rasprostranjenosti date vrste u SR Srbiji, odnosno u Jugoslaviji i na Balkanskom poluostrvu. Poseban istraživački rad učinjen je u analizi pojedinih vrsta u pogledu interspecijske diferencijacije; za svaku vrstu, za koju je to poznato, dat je prikaz nižih taksonomskih jedinica: podvrsta, varijeteta i formi. Veliki značaj, svakako, ima i činjenica da je u ovoj »Flori« prvi put prikazan veći broj taksona novih za nauku, kao što su npr.: *Fagus silvatica* L. subsp. *orientaloides* M. Jank., *Quercus troyana* Webb. var. *undulata* M. Jank., *Quercus troyana* Webb. var. *macrophyllus* M. Jank., *Quercus troyana* Webb. var. *ovata* M. Jank., *Helleborus serbicus* Adamović f. *gočensis* Gajić, *Isopyrum thalictroides* L. f. *integrifolia* Gajić, *Ranunculus pedatus* W. et. K. f. *linearifolius* Diklić, *Ranunculus ophioglossifolius* Will. f. *minima* Diklić, itd.

Osim toga, detaljnijim analizama izvršene su brojne revizije pojedinih interspecijskih jedinica, koje su sada, u »Flori SR Srbije«, dobile novi status. Najzad, valja naglasiti da je za svaku taksonomsku jedinicu, a naročito za vrste, zatim podvrste, varijetete i forme, data potpuna sinonimika sa bibliografskim podacima, tako da je omogućeno potpuno lako snalaženje u »Flori« i provera vrednosti i mesta drugih navoda biljnih taksona iz Srbije u literaturi.

Posebnu pažnju zaslužuje činjenica da su za sve taksonove u »Flori Srbije« dati odgovarajući ključevi za determinaciju, što uz mnogobrojne ilustracije u knjizi (praktično za sve vrste), omogućuje lako snalaženje i određivanje biljaka, i to ne samo botaničarima već i svima onima koji su iz bilo koga razloga zainteresovani za biljke (šumari, agronomi, farmaceuti, veterinari, studenti mnogih fakulteta, nastavnici biologije u različitim srednjim školama i drugi).

U I tomu »Flore SR Srbije« dati su, prvo, **Predgovor** (akademika Mladena Josifovića) i **Istoriijat florističkih proučavanja u Srbiji** (vrlo iscrpna i dokumentovana studija, koju je napisao profesor Dr Milorad Janković), zatim **Neki morfološki podaci o višim biljkama** (autor profesor Dr Budislav Tatić), a dalje je obrađen kompletan odeljak **Pteridophyta** (3 klase, 7 redova, 17 familija, 26 rodova i 53 vrste), odeljak **Gymnospermae** (3 reda, 4 familije, 11 rodova i 30 vrsta), i više taksona iz odeljka **Angiospermae** kl. **Dicotyledones** (3 reda, 4 familije, 25 rodova, 101 vrsta), a u okviru vrsta veliki broj nižih jedinica (podvrsta, varijeteta i formi).

II tom »Flore« obuhvata 7 redova (**Papaverales**, **Hamamelidales**, **Urticales**, **Fagales**, **Betulales**, **Juglandales**, **Caryophyllales**), 14 familija, 58 rodova, 229 vrsta i veliki broj interspecijskih jedinica.

Ukupno u I i II tomu »Flore SR Srbije« obrađeno je 20 redova, 40 familija, 120 rodova i 413 vrsta, sa velikim brojem podvrsta, varijeteta i formi, i sve to na preko 600 strana i sa 113 tablica sa crtežima biljaka.

III tom »Flore« obuhvata 600 strana, bogato je ilustrovan (114 tablica crteža), i u njemu su obrađene 26 biljne familije (među njima i tako značajne kao što su familije vrba, krstašica i mlečika) sa 118 rodova i skoro 400 biljnih vrsta.

U IV tomu »Flore«, koji ima 584 strana i 86 tablica crteža, obrađeni su redovi **Rosales**, **Cunoniales**, **Saxifragales** i **Fabales**, sa 10 familija, 78 rodova i 415 vrsta.

Treba, isto tako, podvući da su stanište svake vrste i geografsko rasprostranjenje, a takođe u mnogim slučajevima i fitocenološka pripadnost, takođe iscrpno obrađeni, što predstavlja značajan naučni kvalitet ovoga dela (s obzirom da se radi o teritoriji SR Srbije, koja do sada kao takva u florističkom pogledu nije proučavana). Zato je fitogeografski i ekološki deo ove »Flore«, dat uz svaku vrstu, u potpunosti originalan i predstavljao je u istraživačkom procesu poseban napor, zahtevajući odlično poznavanje objekata i odgovarajućih problema.

ZNAČAJ »FLORE SR SRBIJE«

Naučna vrednost »Flore SR Srbije« veoma je velika i višestruka. Pre svega, ogroman naučni značaj ima ta okolnost da se na jugoslovenskom tlu, u SR Srbiji, prvi put posle skoro 100 godina pojavljuje moderna, kompletna Flora, koja kritički, na visokom naučnom nivou, primenom savremenih metoda, daje prikaz biljnog sveta ove republike. Time, nema sumnje, prestiž naše nauke u Evropi dobija odgovarajuće mesto. Ovim delom naša nekadašnja i sasvim skorašnja kulturna i naučna sramota, zbog nepostojanja odgovarajuće »Flore« još od Pančičevog doba pa sve do skora, ne samo da je otklonjena već se naučnoj i stručnoj javnosti pruža jedno reprezentativno delo, koje se po svome karakteru i nivou obrade može ravnopravno meriti sa sličnim Florama drugih evropskih zemalja, među njima i onih sa daleko većom i dužom naučnom tradicijom. Niz spornih i nerešenih pitanja iz oblasti fitotaksonomije, nagomilanih za proteklih blizu 100 godina, uglavnom se ovim delom uspešno rešavaju. Osim toga, ova »Flora« predstavlja solidnu i dragocenu osnovu za dalja floristička i fitotaksonomska ispitivanja u našoj zemlji, osobito onih izuzetno teških i za nauku značajnih biljnih taksona.

»Flora SR Srbije« ima veliki značaj za dalji razvoj niza drugih botaničkih disciplina, posebno fitocenologije, ekologije i fitogeografije. Ne manju vredost ovo delo ima za brojne primenjene i privredno značajne discipline, koje za osnovu svojih ispitivanja imaju ove ili one predstavnike biljnog sveta, kao što su npr. dendrologija, livadska, pašnjačka i korovska fitocenologija, a zatim pedologija, melioracije, fenologija, biometeorologija, indikaciona geobotanika i ekologija, itd. S obzirom na izuzetan značaj biljnog sveta za formiranje i život biosfere i njenih ekosistema, »Flora SR Srbije« veoma će doprineti, na određen način, rešavanju problema vezanih za odnos čoveka i njegove sredine na teritoriji SR Srbije.

»Flora SR Srbije« imaće veliki značaj i za stručno botaničko usavršavanje naših nastavnika, a samim tim i nastave u osmogodišnjim i srednjim školama, kao i školama višeg ranga (na Višim pedagoškim školama i na Univerzitetima). Doprineće, dalje, boljem upoznavanju prirode Srbije i od strane šireg kruga zainteresovanih lica (ljubitelja prirode — amatera, gorana, planinara, odgajivača »cveća« i uopšte biljaka, itd.).

Najzad, »Flora SR Srbije« znači doprinos poznavanju biljnog sveta ne samo Srbije već i Jugoslavije u celini, čitavog Balkanskog poluostrva, pa u krajnjoj liniji i čitave Evrope (s obzirom da se radi o jednom u Evropi izuzetno bogatom florističkom području, kao i na to da svako regionalno proučavanje ima značaja i za poznavanje celine, a u ovom slučaju omogućuje da se bolje uoče florističke veze i odnosi sa drugim delovima Evrope).

Najzad, treba istaći i to da pojava »Flore SR Srbije« označuje ispunjenje velikog duga botaničara Srbije prema narodu i nauci u Srbiji, prema samome Josifu Pančiću, osnivaču mnogih nauka kod nas, a posebno botanike; ispunjenje duga koji je postajao sve veći ukoliko je više vremena proticalo od Pančićeve »Flore Kneževine Srbije«.

JAVNA PRIZNANJA I OCENE

»Flora SR Srbije«, odnosno njena četiri prva toma, već je dobila mnoge pohvale i priznanja od strane naših mnogih naučnih radnika i botaničara, njena stručna i naučna vrednost, kao i tehnička strana i oprema tomova, visoko su ocenjeni. Imajući u vidu sve što je napred izneto, kao i čitav niz drugih momenata koji ovde nisu, usled ograničenog prostora, mogli biti izneti, Žiri za dodeljivanje oktobarskih nagrada iz oblasti bioloških i medicinskih nauka, Sekretarijata za obrazovanje i kulturu Skupštine grada Beograda, dodelio je Oktobarsku nagradu grupi naučnih radnika koji su izradili »Floru SR Srbije«, Tom I i II, za ovo delo kao najbolje naučno ostvarenje iz oblasti biologije u 1970. godini. Time je, pored ostalog, podvučen i značaj jedne oblasti (floristike i fitotaksonomije), koja je dugo vremena bila neopravdano kod nas zapostavljena.

ZAKLJUČAK

Rezimirajući sve napred izneto, možemo reći da je pojava »Flore SR Srbije«, kapitalnog naučnog dela iz oblasti botanike kod nas, višestruko značajna i korisna. Početak rada Akademijinog Odbora za izradu i proučavanje flore Srbije, na čelu sa akademikom profesorom Dr Mladenom Josifovićem, kao i pojava prva četiri toma »Flore SR Srbije«, predstavljaju veoma značajne momente u sistematskom i organizovanom florističkom proučavanju naše Republike. To je, po našem mišljenju, prelomni momenat, koji najzad prekida period duge stagnacije u florističkim proučavanjima Srbije. Međutim, pojava »Flore SR Srbije« ne predstavlja samo kraj jednog perioda zastoja, već isto tako daje osnovu i za početak produbljenih, kri-

tičkih i kompleksnih proučavanja naše flore u budućnosti (posebno obrade tzv. kritičkih rodova i drugih sistematskih jedinica, kao i monografskih taksonomskih studija). I najzad, ovo delo označuje ispunjenje velikog duga botaničara Srbije prema narodu i nauci u Srbiji; duga, koji je postajao sve veći ukoliko je više vremena proticalo od Pančićeve »Flore Kneževine Srbije«.